

Lapsiasiavaltuutetun lausunto seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen työryhmämuistiosta

Viite: VN/1984/2019

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin. Lapsiasiavaltuutettua arvioi työryhmämietintöä yleissopimuksen näkökulmasta.

Työryhmämuistion keskeinen sisältö

Työryhmän mietinnössä ehdotetaan muutettavaksi rikoslain seksuaalirikoksia koskevat säännökset. Keskeinen muutos olisi raiskausrikoksen muuttaminen suostumusperusteiseksi. Jatkossa seksuaalirikoksissa keskeistä olisi teon kohteen vapaaehtoisuuden puuttuminen. Ehdotuksen mukaan kuusitoista vuotta nuorempiin lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevat säännökset erotettaisiin pääosin aikuisia koskevista säännöksistä. Lasten koskemattomuuden ja häiriöttömän kasvun ja kehityksen suojaa vahvistettaisiin säätämällä uusina rikoksina lapsenraiskaus ja seksuaalinen kajoaminen lapseen. Sääntelyssä olisi myös uusi kahdentoista vuoden ikäraja, jota nuorempiin lapsiin kohdistuvat seksuaaliset teot olisivat rangaistavia lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen tämän vapaaehtoisuutta arvioimatta. Myös kuusitoista muttei kahdeksantoista vuotta täyttäneitä lapsia suojattaisiin edelleen aikuisiin nähden erällä erityissäännöksillä.

Keskeisistä seksuaalirikoksista ehdotetaan esityksessä säädettävän myös törkeät tekemuodot. Muu seksuaalirikoksia koskeva sääntely säilyisi sisällöltään pääosin nykyisellään. Uudet rikostunnusmerkistöt merkitsisivät seksuaalirikoksina rangaistavien tekojen alan laajenemista. Myös sukupuoliyhteyden määritelmää laajennettaisiin. Seksuaalirikoksista säädetyt rangaistukset ankaroituisivat.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Nyt käsiteltävänä olevassa työryhmämietinnössä yhtenä keskeisenä uudistuksen kohteena ovat lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevat säännökset. Lapsiasiavaltuutettu pitää uudistusta erittäin tärkeänä. Uudistettavan sääntelyn avulla voidaan osaltaan parantaa lapsen oikeutta suojeluun kaikenlaiset kaltoinkohtelulta, hyväksikäytöltä ja väkivallalta, joka on turvattu muun muassa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen artikloissa 34-36. Lapsen suojeleminen kaikentyyppisiltä seksuaalirikoksilta on välttämätöntä lapsen hyvinvoinnin ja terveen kehityksen turvaamiseksi.

Lasten suojeleminen seksuaalirikoksilta koskevaa sääntelyä täydentävät lapsen oikeuksien yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta (SopS 40 ja 41/2012) sekä lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehty Euroopan neuvoston yleissopimus (SopS 88/2011, Lanzarote-sopimus). Lanzarote-sopimus on tullut kansallisesti voimaan vuonna 2011, mutta sen kansallista toimeenpanosuunnitelmaa on ryhdytty laatimaan vasta tänä vuonna ja työ on vasta alussa.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa ennaltaehkäisevän työn tärkeyttä lasten suojelemiseksi seksuaalirikoksilta. Vuonna 2019 valmistui laaja lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyn toimeenpanosuunnitelma vuosille 2020-2025.¹ Toimeenpanosuunnitelmassa on otettu hyvin huomioon lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten ehkäisy. Lisäksi parhaillaan käynnissä olevassa Barnahus-hankkeessa juurrutetaan Barnahus-standardien mukaisia toimintakäytäntöjä lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvitysprosesseihin sekä väkivaltaa kohdanneiden lasten tuen ja hoidon osaksi.² Näiden toimien tehokas ja mahdollisimman pikainen käyttöönotto toivottavasti tulevaisuudessa vähentää rikoksen uhriksi joutuvien lasten määrää ja siten rikoslain soveltamisen tarvetta.

Lapsiasiavaltuutettu esittää seuraavassa joitain huomioitaan liittyen lapsia koskeviin säännöshdotuksiin 16 § - 22 §.

¹ Verkossa <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161899>.

² Tarkemmin <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/barnahus-hanke>

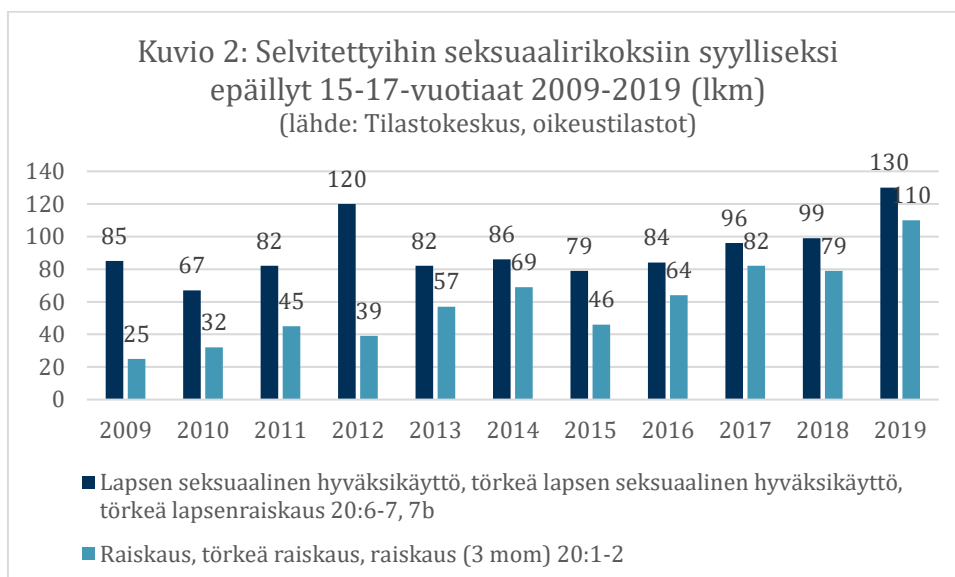
Ehdotetut ikäraajat lapsia koskevissa säännöksissä

Työryhmän ehdotuksen mukaan lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevat säännökset erotettaisiin pääasiassa aikuisia koskevista säännöksistä. Lapsiasiavaltuutettu pitää tätä hyvin selkeänä ratkaisuna. Ehdotuksen mukaan jatkossa alle 18-vuotiaita koskeva sääntely sisältäisi useampia ikärajoja: alle 12-vuotiaat, 12-15-vuotiaat ja 16-17-vuotiaat. Alle 16-vuotiaisiin kohdistuvat teot arvioitaisiin eri lähtökohdista tekojen erityispiirteet ja vahingollisuus huomioonottaen (mietintö s. 91). Sitä vanhempiin lapsiin kohdistuviin tekoihin sovellettaisiin nykyistä vastaavasti lähtökohtaisesti samoja rangaistussäännöksiä kuin aikuisiin, mutta lasten erityisasema kuitenkin tietyissä säännöksissä huomioiden.

Työryhmämietinnössä ehdotettuja ikärajoja on pohdittu sekä tekojen vahingollisuuden näkökulmasta että nuorten keskinäisten suhteiden kannalta. Ikärajojen asettaminen lainsäädännöllä on aina haasteellista. Lapset kehittyvät hyvin eri tahdissa, vaikka yleisellä tasolla kehitysvaiheet voidaankin jonkinlaisella tarkkuudella kytkeä kalenteri-ikään. Mietinnössä on perusteltu valittuja ikärajoja vaikutusarvioinnissa (s. 99-100), sääntelyvaihtoehtojen pohdinnassa (s. 121-127) ja säännösten yksityiskohtaisissa perusteluissa. Näissä kohdin on tuotu esiin muun muassa pienimpien lasten korostunutta suojeluntarvetta ja toisaalta nuorten keskinäistä normaaliin kehitykseen kuuluvaa ja vapaaehtoisuuteen perustuvan seksuaalisen kanssakäymisen sallimista.

Lapsiasiavaltuutettu pitää valittuja ikärajoja perusteluineen lähtökohtaisesti kannatettavina. On myös tärkeää, että tekijän ja uhrin (olennaisen) ikäeron arvioinnissa otetaan huomioon sekä uhrin kalenteri-ikä että laskennallinen ikäero. Jonkinasteista huolta herättää kuitenkin se, että sääntely antaa painoarvoa lapsen omalle aktiivisuudelle jo kahdestatoista ikävuodesta alkaen. Tämän ikäiset lapset voivat olla hyvin erilaisia kehitystasoltaan. Säännösten sovellettavuus käytännössä ja vaikutus lasten suojelun ja oikeuksien toteutumiseen sekä vahvistumiseen tulee luonnollisesti olla jatkuvan seurannan kohde lainsäädännön (jälkikäteisten) vaikutusten arvioinnissa. Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että vaikka ikäraajat sinänsä tekevät sääntelystä yksiselitteisempää, ne toisaalta voivat myös tehdä siitä vaikeammin ymmärrettävää ja noudatettavaa käytännössä. Myös lasten, erityisesti nuorten, tulee ymmärtää sääntelyn sisältö ainakin yleisellä tasolla, jotta he sekä tunnistavat omat oikeutensa että osaavat itse noudattaa lakia. Aina rikoksen tekijä ei ole täysi-ikäinen vaan myös nuoret voivat syyllistyä seksuaalirikokseksi katsottaviin tekoihin.

Lapsiasiavaltuutettu on Tilastokeskuksen oikeustilastojen pohjalta koonnut tiedot selvitettyihin seksuaalirikoksiin (lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö; törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö; törkeä lapsenraiskaus, sekä raiskaus ja törkeä raiskaus) syylliseksi epäiltyjen alaikäisten lukumäärät vuosina 2009–2019. Tarkastelu osoittaa, että vuosittain kymmenet alaikäiset ovat epäiltyinä syyllisyydestä lapseen kohdistuneeseen seksuaalirikokseen. Lapsiasiavaltuutettu pitäisi tärkeänä näiden tapausten perinpohjaista selvittämistä siitä näkökulmasta, ovatko epäillyt tekijät itse ymmärtäneet tekonsa vakavuutta ja miten teot olisi voitu ehkäistä. Kriminalisointeja muutettaessa on huolehdittava siitä, että myös lapset ja nuoret itse ymmärtävät, mistä muutoksissa ja ylipäätään sääntelyssä on kyse. Tämä edellyttää seksuaaliterveyskasvatuksen laadukasta opetusta kaikissa peruskouluissa.

Iän ja kehitystason merkityksen arviointi

Ehdotetussa sääntelyssä viitataan useassa kohdassa ikään ja kehitystasoon tai ikään ja henkiseen kypsyyteen. Niille annetaan merkitystä silloin, kun arvioidaan lapsen ja tekijän välistä olennaista eroa iässä ja henkisessä kypsyydessä ja silloin, kun arvioidaan, onko lapseen kohdistunut rikos aiheuttanut hänelle erityistä vahinkoa johtuen hänen iästään tai kehitystasostaan. Pykälätasolla termistöä on käytetty yhteneväisesti eri tilanteissa.

Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että yksityiskohtaisista perusteluista, huolimatta siitä, että iän ja kehitystason tai henkisen kypsyyden merkitystä kuvataan varsin laajasti, jää josain määrin epäselväksi, mitä eroa ehdotetussa sääntelyssä on pyritty saamaan käyttämällä eri termejä ”kehitystaso” ja ”henkinen kypsyyt”. Yleisen käsityksen mukaan kehitystasolla tarkoitetaan sekä fyysistä että henkistä kehitystä, mutta mietinnössä viitataan lähes yksinomaan henkiseen kehitykseen.

Ongelmaksi voi myös muodostua se, että perusteluiden mukaan syntyy käsitys, että ikäeron ollessa suuri, oletetaan lähtökohtaisesti myös henkisessä kypsyydessä olevan olennainen ero ja jos taas ikäero on pieni (esityksessä mainitun rajan tuntumassa), teon rangaistavuus edellyttäisi sen arvioimista, onko henkisessä kypsyydessä olennainen ero (s. 188-189).³ Jälkimmäisessä tilanteessa ei siis perusteluiden mukaan välttämättä edellytettäisi, toisin kuin pykälätekstissä (12 §, 14 §, 15 §, 17 §), että sekä iässä että henkisessä kypsyydessä olisi olennainen ero. Sinänsä perusteluissa esitetty tavoite, jonka mukaisesti tarkoitus on, ettei tasavertaisessa asemassa olevien nuorten vapaaehtoista seksuaalista kanssakäymistä kriminalisoidaisi, on kannatettava. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että jatkovalmistelussa tulisi tarkentaa sääntelyehdotusta edellä mainituilta osin.

Lapsiasiavaltuutettu pitää työryhmän esitystä kokonaisuudessaan edistysaskeleena lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten ehkäisemiseksi. Esityksellä edistetään lapsen oikeutta turvalliseen kasvuympäristöön sekä terveeseen kehitykseen. Työryhmän esitys edistää lisäksi sitä, että lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista määrättäisiin entistä selkeämmin teon vakavuuden mukainen rangaistus, joka vastaa paremmin myös yleistä oikeustajua.

³ Myös samaa pohdintaa s. 75 ja s. 92-93. Asiaan on kiinnitetty huomioita myös työryhmämietintöön sisältyvässä eriävässä mielipiteessä.

Jyväskylässä 30.9.2020

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies